

Despre două tipuri de legi economice

Suntem, cei mai mulți dintre noi, victimele prejudecății potrivit căreia economia este un domeniu de activitate pur natural. Cu alte cuvinte, credem că domeniul economic există și se dezvoltă exclusiv în virtutea unor legi inerente naturii sale.

Fără îndoială că astfel de legi economice naturale există. Legea cererii și a ofertei sau legea utilității marginale descrescătoare pot fi date oricând ca exemple. O lege economică naturală descrie o regularitate economică. Așadar, ea poate fi elaborată doar cu condiția de a nu exista contraexemple semnificative care să pună în discuție respectiva regularitate.

Dar activitatea economică nu este guvernată numai de astfel de legi, ci și de legi normative. O lege normativă impune o regularitate, nu o descrie. Ca exemplu de legi normative în domeniul economic putem da legile privind protecția consumatorului sau legile de impozitare.

O lege naturală nu poate fi încălcată. Dacă am putea încălca legea gravitației, să zicem, ar însemna că în realitate nu avem de-a face cu o lege. Dimpotrivă, o lege normativă, în măsura în care impune o regularitate, poate fi oricând încălcată. Nimic nu mă împiedică, de pildă, să refuz plata impozitelor. De aceea, o lege normativă nu își este suficientă sieși. Pentru a funcționa ca lege, ea are nevoie de instrumente capabile să o facă aplicabilă.

Spre deosebire de legea naturală, cea normativă nu are în vedere faptele așa cum se prezintă ele. Dimpotrivă, ea este menită să genereze acel tip de fapte considerat dezirabil. Aceasta înseamnă că legile normative au un caracter deliberativ. În consecință, ele exprimă libera voință a indivizilor. Și dacă prin politică înțelegem deliberarea cu privire la instituțiile necesare traiului în comun, atunci putem admite că legile normative sunt legi politice.

Recunoașterea caracterului politic al legilor economice normative este foarte importantă. Ea ne permite să punem în evidență legăturile dintre economie și politică. Descoperirea și folosirea legilor economice naturale este cu puțință numai în cazul în care domeniul economic există deja într-o formă sau alta. Cu ajutorul acestor legi putem estima costurile și beneficiile, sustenabilitatea sau, dimpotrivă, imposibilitatea practică a tipului de economie pe care îl considerăm dezirabil. Pe de altă parte, legile economice normative au rolul de a defini tipul de eco-

nomie considerat dezirabil. Cu alte cuvinte, legile normative sunt generative.

Dar a genera, a preciza, a da formă unui anumit tip de economie reprezintă o acțiune politică. Ea derivă din deliberarea privitoare la tipul de economie considerat dezirabil. Noi nu trăim pur și simplu într-o realitate economică dată, pe care o acceptăm de la sine așa cum acceptăm, de exemplu, existența sistemului solar. Economia este o realitate pe care o generăm pornind și de la anumite valori exprimate prin legi normative.

Concluzia pe care o putem trage de aici este că nu doar economistul are ceva de spus despre economie. Vreau să fiu bine înțeles. Economistul este singura persoană avizată să se pronunțe cu privire la legile naturale ale economiei. El este pregătit pentru a descoperi astfel de legi și pentru a evalua comportamentul nostru în raport cu ele. În acest context, doar ipotezele formulate de economiști au valoare. Opinia nespecialiștilor este perfect irelevantă.

Dar economia nu este guvernată doar de legi naturale. Aceasta pentru că nu există economie pur și simplu, ci doar tipuri de economie. Un tip de economie este generat de oameni în virtutea anumitor valori pe care le consideră dezirabile. Cu alte cuvinte, oamenii sunt capabili să precizeze, prin legi normative, tipul de economie pe care îl doresc. Aceste legi normative sunt expresia voinței politice; ele apar în urma unor dezbateri publice.

La acest nivel, economistul nu se mai bucură de tratament preferențial decât dacă poate dovedi că tipul de economie considerat dezirabil este imposibil în termeni practici (ca în cazul în care, să zicem, oamenii ar prefera o economie socializată, planificată de la centru și închisă – așadar fără nici un fel de legătură cu alte tipuri de economie considerate dezirabile în alte părți ale lumii).

Din punctul de vedere al valorilor dezirabile, specializarea economistului devine irelevantă. Orice om este îndreptățit să precizeze ce tip de economie dorește și ce legi normative sunt necesare pentru a-l avea. Încă o dată: nu am în vedere aici dezbateri în legătură cu politici economice punctuale, precum stabilirea sau nu a unui preț minimal pentru diverse bunuri și servicii, tipărirea sau nu a unei cantități suplimentare de bancnote ș.a.m.d. Împărtășesc opinia că nu putem participa la astfel de dezbateri fără o minimă educație economică.

Prin dezbateră cu privire la tipul de economie dezirabilă înțeleg dezbateră cu privire la structura fundamentală a relațiilor economice dintre indivizii unei comunități date, oricât de largă ar fi ea. Din acest punct de vedere putem opta între o economie concurențială și una structurată pe ghilde, între o economie concurențială fără nici o altă calificare suplimentară sau o economie concurențială în care dreptul de intrare al celor care nu fac parte din comunitate este limitat (eventual sever), între o economie în care calitatea de membru al unei ghilde este transmisă ereditar și una în care aceeași calitate poate fi obținută de orice membru al comunității (eventual și de străini), între o economie care acceptă numai întreprinderi private și una care acceptă și companii publice ș.a.m.d. Cum fiecare dintre aceste tipuri de structuri economice este posibil în termeni practici – așadar fiecare este în principiu capabil de autoreproducere pe termen indefinit –, nici unul dintre ele nu poate fi considerat „natural”.

Atunci când conferim economistului o autoritate absolută în materie de economie, noi pornim de la convingerea că domeniul economic este unul pur natural (în sensul că economia

se dezvoltă prin ea însăși, indiferent de voința oamenilor). Această prejudecată este extrem de nocivă pentru libertatea individuală.

Cei mai mulți dintre noi nu suntem economiști. Și, în măsura în care credem că economia este pur naturală, vom înceta să ne mai interesăm de ea. La ce bun să te interesezi de un lucru asupra căruia nu ai nici o putere? Dezinteresul față de economie conduce la o credință oarbă în economiști. Aceștia devin singurele persoane autorizate să decidă în materie de economie. Astfel, libertatea de alegere va fi înlocuită cu autoritarismul.

Dar, așa cum am mai spus, economistul nu este mai îndreptățit decât alții să decidă asupra tipului de economie considerat dezirabil. Legile normative nu sunt specialitatea lui, cum nu sunt specialitatea nimănui altcuiva. Legile normative nu fac obiectul unei specializări, pentru că ele derivă din valori și preferințe intersubiective.

Vom înțelege cel mai bine toate acestea printr-un exemplu. Cei mai mulți dintre noi nu suntem specialiști în televizoare. Și totuși, acest lucru nu ne împiedică să cumpărăm acel tip de televizor pe care îl considerăm dezirabil și pentru care suntem

dispuși să plătim. Ba mai mult, ne-am revolta cu siguranță dacă specialiștii în televizoare ne-ar obliga să cumpărăm noi televizoarele pe care le doresc ei. Un specialist ne poate cel mult sfătui, dar nu își poate aroga dreptul de a decide în locul nostru.

O consecință românească a acestei prejudecăți legate de economia naturală este Mitul Privatizării. El pleacă de la următoarele premise: (1) economia de piață liberă este veritabila economie naturală, și (2) economia socialistă este arbitrară, o convenție artificială a nespecialiștilor. Așadar, pentru a redeveni naturală, economia românească trebuie să renunțe la elementele ei artificiale. Cu alte cuvinte, întreprinderile de stat trebuie să treacă în proprietate particulară.

Adepii acestui mit extrem de popular astăzi în România consideră că „economia de piață liberă” și „economia privată” sunt termeni sinonimi. Potrivit lor, concurența este o lege economică naturală, căreia întreprinzătorii i se supun independent de voința lor. Privatizarea este deci suficientă pentru a genera o economie concurențială, cu toate avantajele ce decurg de aici.

Dar această credință în caracterul natural al concurenței economice este contrazisă de fapte (concurența politică a căutătorilor de rentă este o ipoteză mult mai plauzibilă). E adevărat că întreprinzătorii particulari pot alege să concureze între ei. Dar ei pot la fel de bine să se și alieze în defavoarea consumatorilor și să limiteze sau chiar să interzică accesul pe piață al acelor întreprinzători care nu respectă înțelegerea. Și, atâta vreme cât vor avea de ales, pare mai plauzibil ca întreprinzătorii particulari să opteze pentru varianta înțelegerii mai degrabă decât pentru cea a concurenței.

Lucrul cel mai surprinzător dintre toate îl constituie identitatea de fond dintre acest mit al privatizării și mitul comunist al naționalizării. Comuniștii credeau și ei în existența unei economii naturale (în sensul precizat mai sus). Atâta doar că, pentru ei, economia naturală era cea publică. Economia de piață liberă era, din punctul lor de vedere, una artificială, arbitrară. În consecință, „naturalizarea” economiei nu era posibilă decât prin naționalizare – prin desființarea proprietății private. Desființarea proprietății private ar fi permis economiei o dezvoltare naturală, care să asigure bunăstarea tuturor.

În ambele cazuri avem de-a face cu distincția dintre o economie „naturală” și una „artificială”. Mai precis, în ambele cazuri economia „naturală” este parazitată de cea „artificială”. Și, pentru a regăsi paradisul economiei „naturale”, cea „artificială” trebuie desființată. Iar acest lucru nu este posibil decât prin transferul de proprietate.

Mai mult decât atât, acest transfer al proprietății are un caracter magic. El ne garantează „mântuirea” economică. O dată realizat, singurele probleme economice cu care mai putem fi confrunțați sunt cele de întreținere a sistemului.

Economia de piață liberă nu apare prin ea însăși, cum nici un tip de economie nu apare prin el însuși. Ea derivă dintr-o lege normativă, care stipulează că oricine este liber să producă, să vândă și să cumpere orice pe teritoriul unei comunități (naționale sau nu) și care decide astfel obligativitatea concurenței. În ce privește legea, oricine poate să o propună sau să o discute. În clipa în care vom înțelege acest lucru, libertatea noastră va fi un bun câștigat. Și nimeni nu ne va mai putea păcăli uzând de autoritatea sa.

